

ספטמבר 1966

נא לשלוח: משה אייזנברג
המראיין: ישראל אופנהיים.

ש החבר משה הוא . אבקש ממך, משה לספר על ההשכלה

שלך: מה למדת, איפה למדת ועל המצב בבית לפני שיצאת להכשרה.

ת היתה לי השכלה של בית-ספר עממי. הייתי כמובן חבר בתנועת "השומר הצעיר" -

ש למדת גם ב"חדר"?

ת כן. הלמודים למעשה נחלקו לשנים: לפני הצהריים בבית-ספר פולני ואחר-הצהריים בחדר, עד גיל שלש עשרה ולאחר מכן למדתי בבית-ספר פולני.

ש למדת גם מקצוע?

ת לא. עמדתי ללמוד בבית-ספר תיכון ב"יבנה" בבנזין אבל אז התנועה הכריזה על פרולטריוזציה של הנוער ואז נפסק הרצון ללמוד אלא ללכת להכשרה.

ש מאז שגמרת את בית-הספר ועד שלהכת להכשרה עבדת?

ת כן. עבדתי במסחר.

ש מה עשה אביך?

ת הוא לא חי ואמי התפרנסה ברוחק --

ש כלומר עזרת בפרנסה; מה היחס של אמך ליציאתך להכשרה? היא התנגדה לכך, שאתה משאיר אותה? היו לך עוד אחים?

ת היו לי שני אחים קטנים. ואני מוכרח לציין כי אמי, למרות שהיה לה קשה, גילתה יחס מאוד חיובי ומלא הבנה ליציאתי להכשרה מתוך תקווה שפעם אגיע לארץ ואוכל לעזור לה.

ש כשהצטרפת לשומר הצעיר היית בגיל צעיר?

ת כן, בן 9.

ש כשהיית בשכבת הבוגרים היית פעיל גם בסניף "החלוץ"?

ת לא, אני הייתי מדריך של קבוצה בקן ואף בהכשרה.

ש אתה היית בהכשרה עד פרוץ המלחמה, כשנה וחצי והיית בראדון יחד עם חברים אחרים חלק היה מליטא, מבוליביה ומורשה; מה היתה עבודתך בהכשרה, מה היו התנאים?

ש בהתחלה היו לי קשיי קליטה בעבודה מאחר ולא הייתי רגיל לעבודה פיזית ואילו במקום ההכשרה, בראדון, עיקר העבודה היתה פיזית. בתחילה

- עבודתי בכל מיני עבודות קלות עד שנתקבלתי לעבוד במשוריה אצל פישמן.
- ש כמה אנשים עבדו במשוריה הזאת?
- ת עבדו כשלושים איש, בעיקר פולנים ואנחנו הצטרכנו להוכיח שאנחנו נופלים לא בטיב העבודה ויכולת והספק מהם.
- ש איך התקבלתם לעבודה? בעל בית החרושת היה ציוני?
- ת לא, דווקא בעל בית החרושת לא גילה התלהבות גדולה לקבל אותנו לעבודה, למיפך, אבל היה לחץ בלתי פוסק והליכה בלתי פוסקת של מרכז העבודה ובצורה כזאת התקבלנו גם לעבודה שם. ואמנם הוכחנו שעבודתנו אינה נופלת מעבודת הפולנים שעבדו שם שנים.
- ש איך התיחסו אליכם הפולנים כשבאתם לעבודה? לא ראו בכם סטודנטים, אשר באים להוריד להם את שכר העבודה, להתחרות בהם?
- ת בהתחלה התיחסו אלינו, במקום זה, בזלזול, כי לא האמינו, בחורים צעירים נוכל לעשות את העבודה הקשה הזאת, אבל במשך הזמן התחילו להתיחס אלינו בכבוד והתפתחו בינינו יחסים של פועלים הודיים טובים.
- ש הם היו באורגנים באיגוד מקצועי?
- ת איני יודע.
- ש אתם?
- ת לא.
- ש כמה חברים עבדו במקום זה מתוך שלושים החברים?
- ת מקיבוץ ההכשרה עבדו חמישה + -
- ש גם בחירות?
- ת לא. מתוך זה שנים היו קבועים, אני ועוד אחד שכבר איננו.
- ש לא היו עוד יהודים במנסרה הזאת?
- ת רק המנהלים. היה בעל-בית ומנהל עבודה שהיו יהודים.
- ש איך מנהל העבודה התיחס אליכם? הוא היה ציוני?
- ת לא, הוא היה צריך לשרת את בעל הבית
- ש ודרש מכם תוצרת מכמו מכל פועל?
- ת להיפך, עוד פחות. אם הגיע זמן תשלום היו לנו צרות עד שקבלנו אותו.
- ש השכר היה שווה לשה של הפועלים הנוצרים?
- ת כן, קבלנו אותו שכר: שני זהובים ליום.
- ש וזה, ביחס למה שקבלו חברים אחרים, היתה משכורת טובה?
- ת כן.
- ש אולי אתה זוכר איפה עבדו חברים אחרים?

- ת עבדו בבית-יציקה לברזל, בבית-חרושת לרהיטים בגנטובקה; עבדו ביצירת לבני-שכחתי את שם בית החרושת
- ש כלומר בעיקר בעבודות תעשייתיות לא כמו בבולינגציה שחטבו עצים?
- ת לא, לא השתמשו שם בעצים, אלא רק בפחם.
- ש עבדו גם במשרדים?
- ת לא, לא.
- ש לא רציתם בכך?
- ת גם לא היה, לא עמדה בכלל בעיה כזו. אבל בעיה שכן היתה: הליכת חברות לעבוד בשרות. בתחילה זו היתה בעיה קשה, כי החברות התנגדו לכך וגם הקיבוץ לא היה שלם עם דבר זה אבל בסוף רכשנו כמה מקומות שרות. דיברתי אתמול עם ז'נה והיא סיפרה שהיא עבדה בחנוך ילדים במשך זמן קצר, אני מבין שהחברות לא שמחו כל כך לעבודה זאת, אלא רצו יותר לעבוד בעבודה פיזית, אבל זו היתה בעיה של אפשרויות - נכון?
- ת היו מספר בחורות שעבדו בבית חרושת לקפה, זה מה שזכור לי. לא זכור לי היכן עבדו רוב הנשים.
- ש כלומר אפשר לסכם את השאלה בענין העבודה, כי מצבכם היה יותר טוב מאשר מצבם בקיבוצים אחריט במקומות אחרים. לא סבלתם מרעב, חוסר עבודה על אף שהיה זמן די קשה.
- ת מחוסר עבודה סבלנו. היתה תקופה שהיו מחוסרי עבודה מופיעים בסדור עבודה ובמספר לא מבוטל, אבל מכלכלה לא טובה לא סבלנו. כארבעים או שלושים וחמשה איש עבדו בעבודות חוץ וזה נחשב כאחוז גבוה.
- ש לא היתה איזו סדנה בתוך ההכשרה?
- ת היה אבל רק לצורכי בית.
- ש עכשיו הייתי רוצה לעבור לשלב אחר בחיי ההכשרה. הייתי רוצה שתתאר לי את חיי ההכשרה, את חיי יום-יום: וועדות, שתוף, פעילות חברתית בתוך הקיבוץ ובאיזו מידה אתה השתתפת בדברים אלו? שיתוף היה מלא כמובן, נכון?
- ת כן.
- ש האם חברים, אתה למשל, עבדת בקן המקומי או ב"החלוץ"?
- ת לא, לא זכור לי שמישהו עבד בקן, אני חושב שלפני המלחמה לא היה חוסר במדריכים מקומיים, לא היו זקוקים לאנשי קיבוץ ההכשרה כדי שילכו לעבוד שם.
- ש היו לכם יחסים עם הקן?
- ת היו באים לבקר, לפעמים, בודדים אבל יחסים בין קיבוץ מאורגן וקן מאורגן

- לא זכור לי.

- ש במה התבטאה הפעולה התרבותית בקיבוץ?
- ת היתה פעולה תרבותית מאוד עניפה. היתה מקהלה קבועה, היו חוגים לעברית, סוציולוגיה ועוד חוגים שפעלו במשך כל השנה.
- ש בזמן שאתם הייתם בהכשרה היתה תקופה של התגברות הרדיפות אחרי יהודים בפולין; זו היתה תקופה של אנטישמיות מוגברת, השפעת הנאציזם וכו' - מה היה היחס שלכם, מבחינה רגשית, לעניינים שהתנהלו בפולין? האם השתתפתם בכל המאורעות היהודיים, או שכל כיוון התענינותכם היה לעבר ארץ-ישראל? הייתי נותן דוגמא: אם למשל קראתם בעתון שתי ידיעות: אחת על המאורעות בארץ ואחת על פולין - מה יותר ריגש אותכם?
- אני יכול למסור רק מרגשותי אני, כי בשיחות כלליות התייחסו לכל הדברים גם יחד, גם לנעשה בפולין וגם מה שהתרחש בארץ; אותי ענין יותר מה שנעשה בארץ; הרגשתי שכל העסק בפולין זהו שלב מעבר וצריך איך שהוא לעבור אותו ולצאת מזה, כך שבדרך הטבע ענין אותי יותר המצב בארץ.
- ש לא נפגשת עם יהודים אנטי-ציונים מהבונד, למשל, או קומוניסטים?
- ת במקום ההכשרה - לא. בהם נפגשתי יותר בקן, לפני ההכשרה.
- ש וכמובן שהתעוררו הוויכוחים הרגילים --
- ת וויכוחים די סוערים ולא שקטים.
- ש נוסף למפלגות לא-ציוניות היו גם מפלגות ציוניות; האם נעזרתם בהם, האם היו אישים ציוניים שעזרו לכם בהשתרשות שהרי באתם כזרים, מבלי להכיר אף אחד והצטרכתם להקים חיים חדשים - האם נעזרתם באנשי קהילה, בראשי המפלגות הציוניות, אישים ידועים בראדון?
- ת לא זכור לי שדווקא הרקע הציוני לגבי אותם אישים שעזרו לנו, אבל הודות לחבר אחד שלנו, שמעון, אשר היה מחפש מקומות עבודה וחדר במרץ רב לכל מיני מקומות, ואז קם הפטרונס, אנשים אלו התחילו באמת להתעניין בנו. כמובן שגם אנחנו הוכחנו עצמנו בתור פועלים שידעו למלא את כל העבודה המוטלת עליהם, והפטרונס התחיל לעזור לנו, בעיקר במקומות העבודה. ואני זוכר שהיו באים אלינו למסיבות, לקיבוץ
- ש כלומר שהקשר היה יותר אישי מאשר פוליטי-אידיאולוגי
- ת כן, זה לא היה על בסיס פוליטי. אני מניח שהאנשים האלו שהיו בפטרונס היו גם ציונים
- ש אבל הם לא פעלו מטעם הציונות?
- ת זה לא ידוע לי, אבל אני חושב שזה שהם התייחסו אלינו מאוד טוב זה נבע משני הדברים גם יחד.

ש אתה היית פעיל באיזשהו מוסד?

ת לא.

ש אתה באת ממערב פולין מ ואמרת שהיו אצלכם גם אנשי וולין,
אנשים אלו היו בעלי מנטליות שונה מכם, קיבלו חינוך אחר היו מעיירות
קטנות - איך התגבשו היחסים ביניכם?

ת בהתחלה היחסים לא הלכו בתלם אחד. להם היו הרגלי חיים אחרים. השפה
העברית היתה שגורה בפיהם מכיון שהם למדו בבתי-ספר "תרבות" דבר
שאצלינו לא היה. גם הרגלי אוכל היו אצלכם אחרים משלנו. אבל במרוצת הזמן
הדברים נימשטשו שהחברה חיה יחד, כגוף אחד.
ש הפעולות התרבותיות - באלו שפות הן התנהלו?
ת שיחות הקיבוץ התנהלו בעברית.

ש ומי שלא ידע?

ת דיבר בידיש.

ש ולמדתם שם גם עברית?

ת היו חוגים לעברית בתוך הקיבוץ וזה אחד החוגים שהיה פעיל באופן יוצא
מן הכלל.

ש אולי אתה זוכר איזו עתונות קראתם?

ת קראנו את העתונות היהודית ומהארץ קיבלנו את "המשמר".

ש וגם את "הדבר" קראתם?

ת לא זכור לי.

ש היו באים אליכם שליחים מהתנועה בארץ? היו הרצאות?

ת מהארץ לא זכור לי, אבל מההנהגה הראשית של התנועה שהשתתפו בכל מיני
בירורים, לעתים במשך זמן ממושך.

ש כאשר יצאת להכשרה עם חברים, וודאי יצאת עם עוד חברים מהרובע?

ת עם עוד חברה

ש ואתם ניתקתם את הקשר עם התנועה בבית?

ת לא. היה לנו קשר קבוע במכתבים וידוע לנו שחברים נוספים התכוונו לצאת
אבל עקב המלחמה שפרצה לא יכלו לעשות זאת.

ש מה היה קנה המידה לחפוש מקצועות במקום ההכשרה? האם חפשתם עבודות
שתהיינה טובות בארץ, או עבודה פיזית קשה כדי להסתגל לכך?

ת לדעתי, בראש וראשונה חפשו כל עבודה כדי שמספר העובדים יהיה מה שיותר.

ש כלומר הקריטריון הכלכלי הוא שקבע.

ת כן, כדי להתפרנס ולא לקבל עזרה מההורים. זה היה דבר ראשון. כמובן

היו לנו מקומות שהיה לנו קשה להסתגל. היה לנו מקום עבודה בגרבאנדיה
בעיבורי עורות שלא יכולנו שם להחזיק מעמד. גם אני עבדתי שם זמן-מה,
אבל זה היה מאוד קשה.

ש עבדו שם יהודים אחרים?

ת כן

ש זה היה קשה מבחינה פיזית ופסיכיתית?

ת פיזית וריחות אני בכל אופן, באופן אישי, היה לי קשה מאוד להחזיק
מעמד.

ש אני אשאל אותך שאלה היפוטטיתית: מה דעתך, אילו המצב היה כל כך קשה
שהייתם נאלצים שם לעבוד מפאת חוסר עבודה - הייתם נשארים?
ח ללא ספק.

ש אם כן אפשר לומר כי העבודה בהכשרה היתה לא הכנה של עבודה מקצועית לארץ
אלא הכנה לעבודה פיזית. אתם הרי התכוונתם לחיות בקיבוץ, לו הייתם
מתמחים מבחינה מקצועית הייתם עוסקים בחקלאות, נכון?

ת כן, אבל זו היתה עיר

ש ולא היה שום גן עזר שם?

ת לא, לא היה שום דבר. חלק מהחברים, אלו שהיו מבולונים היו מבחינת עבודה
וכושר לעבודה היו יותר מוכנים. מהחלק שלנו רוב החברים היו חברים שלמדו,
או רק גמרו ולא הספיקו לרכוש מקצוע וגם לעבוד עבודה פיזית קשה. אבל
לפני פרוץ המלחמה התחילו כבר להכין רשימות של חברים שיתחילו ללמוד
כל מיני מקצועות על מנת לעבוד בזה בארץ.

ש כלומר היו תוכניות כאלה?

ת כן אלא שהן לא הוגשמו בגלל המלחמה.

ש האם היו חברים מקיבוץ ההכשרה שלכם אשר חזרו הביתה בגלל לחץ של הורים?

ת לא, לא היו בכלל עזיבות.

ש ולא היו הורים שלחצו?

ת היו. ידוע על מקרים שברחו מהבית כדי להגיע למקום ההכשרה. והמזכירות
שלנו במקום ההכשרה קיימה קשר קבוע עם הגלילות שמשם באו האנשים והידיעות
שהגיעו ממקום ההכשרה היו טובות, אז כמובן שאנשים נמשכו ואני חושב
שבסוף ההכשרה, כלומר לפני פרוץ המלחמה, הגיעו כעשרים או שלושים חברים
שכמעט לא הספקתי להכיר אותם מקרוב בגלל המלחמה. כך שהיתה נהירה גדולה
למקום.

ש האם אתה חושב שההכשרה הקלה עליך את ההקלפות פה בארץ, בקיבוץ? אלמליא
ההכשרה היה לך קשה יותר, לא רק מבחינת העבודה אלא גם מבחינת החיים

ת מה ששייך לעבודה לא הייתי אומר שדווקא ההכשרה, כי לא נסענו ישר ארצה
אלא עוד הספקנו לעשות טיול גדול באירופה, אבל ברור שזה היה חיובי
מאוד, ולי אישית מבחינה זו, כבר לא לדבר על האספקט הציוני.

ש תודה רבה.